

A felvilágosodás korának magyar irodalma

Ányos Pál
– életrajz és értelmezés –

Labádi Gergely
SZTE BTK Klasszikus Magyar Irodalom Tsz.
labadig@primus.arts.u-szeged.hu

Szeged, 2007. március 13.

Ányos Pál életrajza

- 1756–1784, Ányos István
- dunántúli, régi, feltörekvő nemesi család
- iskolái: Komárom, Győr, Veszprém, Pápa (pálosok, 1770–1772, poétika-retorika, természettudományok, nemzeti történelem, magyar nyelv is tantárgy, színi előadások)
- 1772. okt. 15-én lépett be a pálos rendbe, ekkor vette fel a Pál nevet
- 1772–1773 Márianosztra, pálos kolostor, novícius
- 1773–1774 Pápa, filozófiai tanfolyam, kiváló diák (Tántz Menyhért, iskoladrámák szerzője)

Ányos Pál életrajza

- 1774–1776, Nagyszombat, egyetemi előkészítő (filozófia)
- tanárai: Dugonics András, Katona István, Szerdahely György A.
- Cicero, Tacitus és más történetírók, Barclay, Marmontel (latin), költő: Ovidius
- erősek a pálos kapcsolatok: Kreskay Imre, Virág Benedek, Marton László
- a pálos kapcsolatok mellé újak, világiak (Barcsay)
- 1777–1781 Pest–Buda, teológia

Ányos Pál életrajza

- tovább is megmaradnak a pálos (és az „otthoni” világi) kapcsolatai, ugyanakkor erősödnek a világi irodalmi kapcsolatok: Mészáros Ignác, Kónyi János, Bessenyei Gy., Orczy Lőrinc, Hazafiúi Magyar Társaság (1779)
- 1780 első hónapjaiban: pappá szentelés (a végső beöltözés)
- 1781–1782 Felsőelefánt, remeteség (mítoszrombolás: kötelező remeteség)
- 1782–1784 Székesheférvár

Ányos Pál költészete

– az életmű rétegei –

- Szerzői név problematikája (az onimitás csalékonysága)
„*Ányos Pál (külömben István; úgy látszik, hogy a 'Pál'-nevet a szerzetben vette)*” (Batsányi [1798])
 - 1) kötetbe rendezett (Esztergári kódex [1778], Akadémiai kódex [1782]) vs. kötetbe nem rendezett szövegek (*önkép* és *máskép*)
- Medialitás problémája
Ányostól „sokszor sok alkalmatosságok hirtelen kívántak [...] verset, 's mihelyt meg-írta, *repült munkája szanaszét*, úgy a' mint írta”. (Pálóczi Horváth [1789])
 - 2) kéziratos vs. nyomtatott szövegek (életében mindössze hat alkalmi költeménye jelent meg nyomtatásban, uakkor a „Kalapos király” költőjeként tartják számon, l. még az 1798-as kötete)

Ányos Pál költészete

– kéziratos kötetei –

- Esztergári kódex (1778)
 - a) 32 vers
 - b) nagyrészt episztolák (többszerzős)
 - c) 1777. jún. 12. és 1778. okt. 3. között
 - d) időrend, ám dialogikus felépítés
 - e) „A’ mostanában élő Magyar iroknak Lajstroma”: Kapitány Barcsay Ábrahám, Báró Ortzi Lőrinc, Báróczy Sándor, Bessenyei György, Gróf Nalátzi, Mészáros Ignác, Szlávi Pál, Dugonics András, Zechenter Antal, Rátz Sámuel, Molnár, Faludi és Szabó „Exjesuiták”, valamint Kónyi János.
 - f) 10 vers a listán lévőkhez (BÁ, RS); 14 pálos és családi (Kreskay, Virág) – Báróczyval való levélváltása kimarad

Ányos Pál költészete

– kéziratos kötetei –

- Akadémiai kódex (1782)
 - a) 81 vers
 - b) nagyrészt episztolák
 - c) 1777. szept. 8. és 1782. szept. 2. között
 - d) időrend, ám dialogikus felépítés
 - e) beérkezés: 50/81 a listán szereplőkhöz (BÁ, RS, OL, BS, BGy, KJ, MI), 4/81 a listán nem szereplőkhöz
- Előszavak
 - 1) EK:
 - társadalom és nemzet kialakulásának szerződéselméleti modellje (a nemzet alapvetően az egy országon belül élőket jelenti) [folyt.]

Ányos Pál költészete

– kéziratos kötetei –

·[EK-előszó folyt.]

- nemzeti nyelv művelése (új korszak): „már Magyar Nemzetünknek is meg engedték a’ kegyes végezések kostolni azt az édességet, melly a’ Szép Tudományoknak gyakorlásából szivárkodik [...] Titkos öröm könyvekkel lattyuk most, mint [sic!] egyéb Tudományoknak Hazánkban bőtsét, mint [sic!] pedig főképpen anya nyelvünknek miveltetését!”

- személyes megszólalás, ismeretlen olvasó: „Meg botsáss azért Barátom! akar ki dirib darab írásaimat fogod olvasni, hogy én is ezen hazafiui Tűztől gyullasztatván őszve irtam tsekély munkaimat, és számodra el tettem. [...] Ne várgy ’s kívány itt mély Gondolatokat, mert ezek huszon két esztendő koromtól ki nem telhetnek; idővel tőkélletesebb szerzésekkel szándékozok szolgálni.”

- egyedül munkálkodik (a barátságkultusz jelenléte ellenére)

Ányos Pál költészete

– kéziratos kötetei –

- 2) AK

- közeli barátok (úgy utókorra tekint)

- barátság (hazafiság): „[Barátaim] Ti néktek szentelem irásaimat, a’ ti oltalmatok alá ajánlom azokat. Tartoztam személyeteknek ezzel az áldozattal, mivel igaz Hazafiak vagytok: melly a’ természett [!] törvényének első tikkelye.”

- barátság (intézmény, közcél): „De micsoda vigasztalás számunkra! midőn hiv barátságunkból nem utolsó részt veszen fáratt Anya-nyelvünk! [...] Elegendgyünk meg most azzal, hogy arról a’ napról, mellyre a’ Magyar Ég alatt leg előbbször fel virradtunk, el nem feletkeztvén, minden tehetségünket édes Nyelvünknek ékesítésére szenteltük! – – – Talám még a’ késő üdőkben, midőn mi már nem leszünk, nőni fognak olly Magyarok, kik rólunk meg fognak emlékezni!”

Ányos Pál költészete

– értelmezések –

- érzékenység
 - világi, „külső dolgokon” alapuló boldogságra való fogékonyság (alapvetően nem melankolikus, l. Bessenyei)
„Miként buzog szívem hevült kebelemben, / Midőn Dámis nyugszik erőtlen ölemben! / A hajnal sem tetszik olly szépnek szememben, / Hol piros sugárit köszöntöm fektemben.”
(Érzékeny levelek)
 - barátság: „Nem lehet e’ földön nemessebb boldogság, mint midőn több hallandók rokon szívvel birnak, és a’ barátság által lekötelezik magokat [...] Kettőztetik örömök, mert Társoknak képéről olvashattyák azt az édes érzékenységet, mellyek szerencséjek gerjezt sziveikbe! – – és talám tsak ez a’ gyönyörűség maradt még fent a’ föld golóbissán, mely az élet terheit el viselhetőbbé teszi, midőn az arany század végezetivel minden egyéb boldogság tőlünk el távozott.”

Ányos Pál költészete

– értelmezések –

- melankólia

- elmúlás felett érzett szomorúság (érzékenység következménye, nincs megoldás, nincs egyeztetés)

„Szomorú tsillagzat! – mely bus sugárokkal / játszol a’
tsendessen tsergő patakokkal! / csak te vagy még ébren
boldogtalanokkal / kiknek szive vérzik ’s kűszködik bajokkal.”

„Üss, te boldog ora! a’ mely inségemből / Ki fogsz szollítani
illy sok győtrelemből / Szakaszd ki e’ sebes szivet kebelemből /
'S tsinálly port agyakból készített testemből! / Talán majd valaki
jön sirom széllyére! / 'S agasztván egy darab fátyolt keresztyére!
/ reá emlékezik Baráttya szivére! / egy könyvet gördítvén hideg
tetemére!” (Egy Boldogtalannak Panaszszai a’ halavány holdnál)

Ányos Pál költészete

– értelmezések –

- politikum (A kalapos király)
 - 1780 után jelenik meg költészetében
 - II. József politikája és személye elleni támadások (nemesi és katolikus sérelmek)
- haza fogalma
 - a költészet egyesíti a nemzet múltját, jelenét és jövőjét (eposztervek)
 - a nemzeti vad múlt az egykori aranykor

Ányos Pál költészete

– források –

- Batsányi János: Ányos élete (1798)– <http://www.kiad.hu> [Adatbázis]
- P. Horváth Ádám és Batsányi János levélváltása (1789) – <http://www.kiad.hu/bibl/palbats>
- Bíró Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma (1994 vagy újabb kiadások [vonatkozó részek])
- Császár Elemér: Ányos Pál, Budapest, MTT, 1912.
- Labádi Gergely: Kéziratos források az irodalmi intézménytörténeti kutatások tükrében, Irodalomtörténeti Közlemények, 2005/4–6, 504–521.